

تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

رضا عبدالرحمانی¹

علیرضا زرگر²

محمد براتی³

چکیده

هدف: مسئله اصلی در تحقیق حاضر این بود که چه اندازه حضور دانشجویان ایرانی در کشورهای بیگانه با پیامدهای امنیتی همراه است؛ بدین معنا که این حضور چه اندازه در گرایشهای دینی، جاسوسی، شرکت و فعالیت در محافل ضد ایرانی، عدم بازگشت به وطن و پذیرش تابعیت دوگانه یا مضاعف و تغییر هویت فردی دانشجویان اعزامی به خارج از کشور مؤثر است. **روش:** این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی از نوع پیمایش و روش گردآوری اطلاعات میدانی انجام شد و ابزار آن پرسشنامه محقق ساخته بود. حجم نمونه برابر با 250 در نظر گرفته شده است. روش نمونه گیری بر اساس گروههای یادشده، روش طبقه‌ای نامتناسب، سپس تصادفی سیستماتیک بود که با استفاده از جدول مورگان به دست آمد. روایی پرسشنامه از طریق روایی منطقی و پایایی آن به وسیله ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد که برابر با 0/811 بوده است. **یافته‌ها:** داده‌های توصیفی نشان می‌دهد که میانگین نمره تأثیر فرهنگ بیگانه در دانشجویان اعزامی به خارج از کشور (3,53) بیشتر از دانشجویان داخل کشور (3,07) است. برای بررسی تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان، از آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیری مانکووا استفاده شد. **نتیجه گیری:** نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری نشان داد بین گروههای دانشجویان خارج از کشور و داخل، از لحاظ تأثیرپذیری فرهنگ بیگانه تفاوت معناداری وجود دارد (F=5/926 و P=0/001) و بیانگر این است که فرهنگ بیگانه تأثیرگذار بوده است. **واژگان کلیدی:** فرهنگ بیگانه، دانشجویان اعزامی به خارج، نگرش امنیتی، هویت، گرایشهای مذهبی، نفوذ.

دریافت مقاله: 98/04/22؛ تصویب نهایی: 98/11/19.

1. دکترای علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشیار علوم اجتماعی دانشکده منابع انسانی دانشگاه علوم انتظامی امین.
2. دکترای علوم سیاسی، دانشگاه پونا- هند، استادیار گروه علوم سیاسی دانشکده عقیدتی سیاسی دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول)/نشانی: تهران: انتهای بزرگراه همت، دانشگاه علوم انتظامی امین / نامبر: Email: a.zargar.1976@gmail.com 48931527.
3. کارشناس ارشد اطلاعات.

الف) مقدمه و طرح مسئله

نتایج تحقیقات حاکی از آن است که حضور در یک فرهنگ بیگانه، فارغ از میزان تعلق به فرهنگ مبده و مقصد، می‌تواند گریز از اعتقادات، باورها و آداب و رسوم فرهنگ مبده و پذیرش فرهنگ بیگانه را تسهیل کند. یکی از معضلات امروز جامعه ایران، فرار مغزها با اهداف، علل و قالبهای مختلف است. ادامه تحصیل در خارج از کشور، یکی از انواع قالبهاست که گاه به عدم برگشت دانشجویان اعزامی منجر می‌شود.

از آنجا که دانشجویان با مظاهر و وسایل تجدد و نوسازی، جهانی شدن و اندیشه‌ها و هویت‌های جدید آشنایی و تعامل بیشتری دارند، بیش از دیگران در معرض تغییرات هویتی و فرهنگی قرار می‌گیرند. از طرفی، آنان نقش مهمی در تحولات حال و آینده جامعه پرشتاب ایفا می‌کنند و فرهنگ جامعه به عنوان محیطی انسان‌ساز در این زمینه می‌تواند به طور اساسی ایفای نقش کند. یافته‌ها نشان از وقوع بحرانهای متعدد، از جمله: احساس ناامیدی، از خودبیگانگی فرهنگی و بحران هویت، امید بستن به قدرتهای بیگانه، تشدید پدیده مهاجرت نخبگان و تمایل دانش‌آموختگان دانشگاهی به مهاجرت، تغییر در هویت‌های دینی و ملی و تمایل به الگوپذیری از خارج کشور در جامعه و دانشگاه‌هاست. (حبیب‌زاده و همکاران، 1394)

در چنین شرایطی، فرهنگ بیگانه با تأثیرگذاری بر قشر جوان، به ویژه آنان که دور از فرهنگ خود در کشوری بیگانه به سر می‌برند، به تغییرات بیشتر دامن خواهد زد. این فرهنگ با تغییر معیارهای ارزشی و القای آن بر جامعه، بر امنیت، به ویژه امنیت فرهنگی تأثیرگذار است. فرهنگ بیگانه با تأثیر بر فرهنگ اصیل ایرانی - اسلامی و با نفوذ در جوانان مشغول به تحصیل در کشور مقصد، در لایه‌های نظام اسلامی رسوخ کرده، از طریق ارائه چهره‌های زشت از اعتقادات ایرانی - اسلامی، آنان را بیشتر مستعد گرایش به فرهنگ بیگانه می‌کند. چنین وضعیتی، آمادگی بیشتری نه تنها برای عدم برگشت بخش مهمی از این دانشجویان، که وقوع برخی مسائل و مشکلات امنیتی مهیا می‌سازد؛ به این معنا که دانشجویان اعزامی، به ویژه آنان که خود برای ادامه تحصیل به خارج از کشور می‌روند، به سبب حضور در یک جامعه با فرهنگ بیگانه تحت تأثیر آن قرار گرفته، مشکلاتی را برای خود و جامعه خودی به وجود می‌آورند. برای نمونه ممکن است گرایش‌های دینی برخی از آنان سست شود یا حتی تغییر کند؛ یا برخی از آنان به علل گوناگون به مخالفت با حکومت و دولت ملی خویش برآیند؛ به این صورت که در محافل ضد ایرانی موجود در کشورهای محل تحصیل، شرکت کنند یا در آنها به فعالیت پردازند. بنابر این، پرسش اساسی این تحقیق آن است که تا چه اندازه حضور ایرانی‌ها به عنوان دانشجو در کشورهای بیگانه با پیامدهای امنیتی همراه است؛ به این معنا که این حضور تا چه اندازه در گرایش‌های دینی، جاسوسی، شرکت و فعالیت در محافل ضد ایرانی، عدم بازگشت به وطن و پذیرش تابعیت دوگانه یا مضاعف و تغییر هویت فردی دانشجویان اعزامی به خارج از کشور، مؤثر بوده است.

ب) پیشینه

نتایج تحقیقات عباسی و ایمان (1386) در خصوص عوامل دین‌گریزی و گرایش جوانان به فرهنگ غرب نشان داد که از عوامل اصلی دین‌گریزی جوانان، ناسازگاری میان قول و عمل مبلغان دینی، غفلت، جهل و عدم تفکر جوانان درباره دین است. ذکایی و اسماعیلی (1390) در بررسی بیگانگی تحصیلی و دانشگاهی که با الهام از روش پدیدارشناسانه و مصاحبه‌های نیمه‌ساخت‌یافته کیفی روی حدود 40 نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی علوم انسانی و اجتماعی شهر تهران انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که مؤلفه‌های اصلی تجربه بیگانگی تحصیلی و دانشگاهی، ضمن ارتباط و تأثیرپذیری مستقیم از سیاست فرهنگ، آثار و پیامدهای اجتماعی، روانی و اقتصادی مهمی در زندگی دانشجویان دارد. راهشخو و همکاران (1391) در بررسی نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی بر مهاجرت دانشجویان ایرانی به خارج از کشور (مجارستان) به این نتیجه رسیدند که عوامل جاذبه اجتماعی خارج از کشور و دافعه فرهنگی داخل کشور، بر مهاجرت دانشجویان ایرانی مؤثر بوده است. نتایج تحقیق حکیم‌زاده و همکاران (1392) نشان داد که متغیرهای مستقل بیگانگی فرهنگی - اجتماعی و سن، همبستگی مثبت معنادار و متغیر رضایت از نظام آموزشی، همبستگی منفی معناداری با متغیر تمایل به مهاجرت دارند.

مرادی و افلاکی‌فرد (1393) تحقیقی را انجام دادند که طی آن مشخص شد تبادل فرهنگی می‌تواند از عوامل مؤثر بر گرایش نوجوانان و جوانان به فرهنگ بیگانه باشد. رنجبر، حاجی‌زاد و صالحی (1393) در بررسی عوامل گرایش دانشجویان دانشگاه‌های آزاد اسلامی استان مازندران نسبت به فرهنگ بیگانه، نشان دادند بین عوامل رسانه‌ای داخلی و خارجی با گرایش دانشجویان به فرهنگ بیگانه رابطه وجود دارد. جوادزاده (1394) به بررسی علل اجتماعی مهاجرت نخبگان ایرانی به دانشگاه‌های آمریکا در میان دانشجویان فوق لیسانس و دکترای رشته‌های فنی مهاجرت کرده به کشور آمریکا و دسته دوم از دانشجویان دانشگاه‌های تهران پرداخته است. نتایج تحقیق او نشان می‌دهد که بین طبقه اجتماعی و مهاجرت، رابطه معناداری وجود ندارد؛ رابطه بین سبک زندگی ایرانی و مهاجرت، معکوس بوده و بین ساخت اجتماعی ایران و مهاجرت نخبگان، رابطه مستقیمی وجود دارد. نتایج تحقیق زارع و هاشمی (1394) در بررسی رابطه انواع دینداری دانشجویان و گرایش آنها به مهاجرت خارج از کشور نشان داد که میزان گرایش دانشجویان به مهاجرت، متوسط رو به بالاست. همچنین بین انواع دینداری دانشجویان و گرایش آنان به مهاجرت از کشور رابطه معناداری وجود دارد.

نتایج تحقیقات تانزل و گانگور¹ (2003) روی دانشجویان تُرک مشغول به تحصیل در کشورهای انگلستان، کانادا و آمریکا، نشان داد که دانشجویان به دلایل بی‌ثباتی سیاسی، دستمزد پایین و نبود فرصت‌های

286 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

اشتغال به کشور خود باز نمی‌گردند. کالَبک¹ (2005) بر اساس یک مطالعه تجربی استدلال می‌کند که دانشجویان آسیایی در غرب، اغلب دچار یادگیری طوطی‌وار و حفظ کردن، عدم تمایل برای مشارکت جدی و انتقادی در کلاس و سمینارها، بی‌میلی برای طرح پرسشها و دیدگاههای شخصی، نبود اعتماد به نفس کافی برای پرورش اندیشه‌ای مستقل، اجتناب از ارائه بحث انتقادی و تحلیلی و گریز از مشارکت عمیق در فرایند آموزشی‌اند. بوری و بارکر و راپوپورت²، 2012؛ اوزدن و شیف³، 2006 در مطالعه عوامل مؤثر بر فرار مغزها به این نتیجه رسیدند که کشورهای کوچک‌تر، به سبب از دادن نیروهای کیفی، بیشترین زیان را از فرار مغزها متحمل شده‌اند.

ذاکر صالحی (2007) در فراتحلیلی که در خصوص مهاجرت متخصصان انجام داده، به این نتیجه رسیده است که می‌توان به صورت عمده، دلایل مهاجرت تحصیل‌کردگان را در دو مقوله نظریه بحران منزلتی و نظریه اجتماعات پژوهشی تبیین کرد. جعفری معطر (2008) طی پژوهشی دریافت که میزان مشارکت اجتماعی و سازوکارهایی که موجب پیوستگی بیشتر فرد به جامعه می‌شوند، همبستگی و انطباق اجتماعی و نیز مباحث فرهنگی مانند یگانگی فرهنگی و اجتماعی از عوامل مؤثر (عدم) گرایش به فرهنگ غرب است. موراکامی⁴ (2010) در نظرسنجی از محققان 16 دانشگاه و هفت مؤسسه تحقیقاتی وابسته به مؤسسات برجسته تحقیقاتی - پژوهشی ایالات متحده به این نتیجه رسید که مهم‌ترین عامل ایجاد انگیزه مهاجرت در میان محققان ژاپنی، در دسترس بودن محیط تحقیقاتی عالی است که به وسیله سطح پیشرفته توسعه علم و فناوری، بودجه فراوان، کیفیت بالای امکانات و کارکنان، تنوع منابع انسانی، وجود فرصت بحث آزاد و کاهش مسئولیت برای انجام دادن کارهای گوناگون اندازه‌گیری شد.

دغدغه بسیاری از تحقیقات مذکور آن است که مهاجرت و سفر برای ادامه تحصیل توسط دانشجویان به خارج از کشور، موضوعی مهم با پیامدهای گوناگون برای کشورهای فرستنده است. عدم بازگشت، از دست دادن مغزها و گاه تبدیل شدن آنان به عنوان عاملان کشورهای دیگر، مهم‌ترین دغدغه‌هاست. به همین سبب، تلاشهای زیادی برای رفع این چالشها طی سالهای گذشته انجام شده است.

ج) چارچوب نظری

1. Colbeck

2 Boeri, T., H. Brücker, F. Docquier, and H. Rapoport

3 Özden, Ç., and M. Schiff

4. Murakami

امنیت و فرهنگ رابطه‌ای دوجانبه دارند و بر هم تأثیر گذارند. از یک سو، برخورداری از فرهنگ زنده و پویا مستلزم برقراری امنیت در جامعه است؛ در جامعه‌ای که امنیت برقرار نباشد، شالوده جامعه دچار تزلزل شده و آشفتگی در تعاملات انسانی، مانع شکل‌گیری هویت فرهنگ خواهد شد. از سوی دیگر، در صورت عدم شکل‌گیری هنجارها، ارزشها، آداب و رسوم رفتاری مشترک و به طور کلی فرهنگ، جامعه دچار بحران معنا شده، تلقی مشترک از امنیت به وجود نمی‌آید و تعارضات معنایی اساس شکل‌گیری امنیت پایدار را متزلزل کرده، آرامش از جامعه رخت برمی‌بندد. مفهوم هویت، نقطه عزیمت، پایگاه و منشأ انسجام اجتماعی و حفظ نظم در جامعه تلقی می‌شود. هویت، عامل انسجام‌بخش است و خصالت تنظیم‌کنندگی را به آحاد مردمان جامعه اعطا می‌کند. بنابر این، تزلزل و کم‌رنگ شدن آن، پایه‌های همبستگی و انسجام اجتماعی را تضعیف و این مسئله، امنیت ملی را با چالش مواجه می‌کند. بحران هویت، انسجام گروه‌ای فرهنگی و اجتماعی را در جامعه از بین برده، درگیری‌های قومی و نژادی را تشدید می‌کند. در نتیجه، بعد داخلی امنیت را با مشکل مواجه ساخته و در نهایت، امنیت ملی کشور را دچار مشکل می‌کند. به تدریج این وضعیت به صورت سازوکاری درمی‌آید که از طریق آن، مردم در صدد دستیابی به سطوح کافی از امنیت در مقابل تهدیدهای جامعه‌اند. بر این اساس، هرچه یک جامعه دارای دولت و ساختار قوی و قدرتمندی باشد، امنیت افراد بهتر و با هزینه کمتری تأمین می‌شود. اما در کشورهایی که ساختار حکومت به خوبی نهادینه نشده و ضعیف باشد، افراد برای تأمین امنیت خود به سازوکارها و ابزارهای اجتماعی متوسل می‌شوند. (همان: 86-87)

نفوذ در لایه‌های جمهوری اسلامی؛ در این تحقیق، تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با استفاده از نظریه امپریالیسم فرهنگی سنجیده شده است. امپریالیسم فرهنگی، اشاره به شیوه‌هایی دارد که طی آن انتقال برخی از محصولات، مُد و سبک زندگی از کشورهای فرادست به کشورهای فرودست و بازارهای وابسته صورت می‌گیرد و به ایجاد الگوهای خاص تقاضا و مصرف می‌انجامد. ظهور و تکوین سلطه ارتباطی غرب و بسط و نفوذ ارزشها، باورها و سبک زندگی غربی در سراسر جهان، ناشی از صورت‌بندی نظام اقتصادی و اجتماعی نوین سرمایه‌داری بود که همه جهان را در جستجوی سرمایه و سود و فروش محصولات و فراورده‌های خویش درنوردید و نظام معانی فرهنگی خود را جهانی ساخت (مهدی‌زاده، 1381). در اروپا، تحولاتی چون: اصلاحات مذهبی، انقلاب صنعتی و افزایش پس‌اندازها، منجر به شکل‌گیری نظام اقتصادی نوینی شد که فرهنگ را دگرگون و اقتصاد به معنای سودجویی را وارد زندگی بشر کرد. این نظام نوین اقتصادی، نظام سرمایه‌داری بود که به مرور به ماورای مرزهای ملی گسترش یافت و به قول مارکس، جهان را بر صورت خویش ساخت. (متمدن‌زاد، 1383)

شرکت در محافل سیاسی؛ در این تحقیق، گویه‌های شرکت در محافل سیاسی با استفاده از نظریه نوسازی سیاسی استخراج شد. برخی از طراحان رویکرد نوسازی بر این باورند که پیش‌نیاز نوسازی کلی

288 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

جوامع عقب‌مانده، نوسازی سیاسی است. به عبارتی؛ آنان بیان می‌کنند که نخست باید ساختار سیاسی این کشورها تغییر کند تا بتوان به تغییر در دیگر زمینه‌ها نیز دست یافت. بر اثر جریان جهانی‌شدن، الگوی نوسازی سیاسی در کشورهای در حال توسعه به عرصه‌ای وارد شده که بر اثر فشارهای بین‌المللی، حکومت‌های این کشورها مجبورند به تدریج بر میزان مشارکت مردم در جریان‌های سیاسی بیفزایند و از اعمال مستبدانه سیاسی بپرهیزند. (همان: 30)

تغییر مذهب؛ در این تحقیق، گویه‌های تغییر در گرایش‌های مذهبی با استفاده از نظریه جنگ روانی استخراج شده است. جنگ روانی، استفاده دقیق و طراحی شده از تبلیغات و دیگر اعمالی است که منظور اصلی آن تأثیرگذاری بر عقاید، احساسات، تمایلات و رفتار دشمن، گروه بی‌طرف یا گروه‌های دوست است؛ به نحوی که برای برآوردن مقاصد و اهداف ملی پشتیبان باشد (مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، 1395: 85). بر این اساس، جنگ روانی¹ یک جریان ارتباطی است که در آن، دو طرف شرکت دارند و یک طرف به تنهایی یا هر دو طرف سعی دارد تا با تأثیرگذاری بر افکار، عواطف و تمایلات طرف دیگر، او را وادار به انجام رفتاری مطابق خواست خود کند. (همان: 88؛ ای‌صعب، 1396)

تغییر هویت؛ در این تحقیق، گویه‌های تغییر هویت برگرفته از نظریه ارتباطات میان‌فرهنگی است. ارتباطات میان‌فرهنگی به عنوان فرایند مبادله اندیشه‌ها، معانی و کانال‌های فرهنگی میان مردمانی از فرهنگ‌های مختلف، میان آن دسته از مردم اتفاق می‌افتد که ادراکات فرهنگی و سیستم‌های نمادین آنان به اندازه کافی مجزایند. در این گونه از ارتباط، اساساً بین دو طرف ارتباط، هیچ‌گونه علقه فرهنگی وجود ندارد یا اینکه طرفین، دارای پیوندهای فرهنگی ضعیفی‌اند. ارتباطات میان‌فرهنگی، چه در ابعاد نظری و چه در ابعاد عملی، بیشتر در بسترهای خاصی مانند جهانگردی، روزنامه‌نگاری آموزشی و تحقیق در حوزه‌های علم و دین و هنر خود را نشان داده، دارای مجاری یک‌طرفه و دوطرفه است. (سعیدیان، 1380: 20)

تابعیت دوگانه؛ در این تحقیق، پذیرش تابعیت دوگانه با استفاده از نظریه دیپلماسی عمومی سنجیده شده است. دیپلماسی عمومی همان تلاش‌های یک دولت برای اطلاع‌رسانی، ایجاد درک متقابل و نیز تأثیر بر افکار عمومی ملت‌های دیگر است. این تلاش‌ها عبارت‌اند از: تبادلات علمی - دانشجویی، فرهنگی، ورزشی؛ به کارگیری رسانه‌های رادیویی، تلویزیونی و اینترنتی؛ خدمت‌رسانی و انتشارات. دیپلماسی عمومی که هدف غایی آن تأثیرگذاری بر افکار عمومی ملت‌های هدف است، از روشها و ابزارهای مختلفی همچون: رسانه‌های صوتی و تصویری و اینترنتی بهره می‌برد. (آل کجاف، 1391: 102)

ردیف	نظریه	متغیر	مؤلفه‌ها و شاخصها
------	-------	-------	-------------------

1	نظریه دورکیم	تغییر در گرایشهای مذهبی	انگیزه و تعهد کمتر نسبت به خدمت به مردم؛ آمادگی بیشتر نسبت به پذیرش ادیان و مذاهب غیر الهی و عرفانی؛ ملزم دانستن خود به انجام وظایف، فرایض و احکام دینی؛ میزان پایبندی به نظام اخلاقی خانواده.
2	نظریه امپریالیسم فرهنگی	نفوذ در لایه‌های ج.ا.ا.	برقراری ارتباط قانونی به صورت کم‌تکرار و به ندرت میان کنگره آمریکا و مجلس ایران؛ احترام گذاشتن به مقامات علاقه‌مند به بهبود چهره آمریکا در ایران؛ اقدام به ترور شخصیت‌های حقوقی و سیاسی کشور.
3	نوسازی سیاسی	شرکت و فعالیت در محافل ضد ایرانی	رابطه و دوستی با افراد غیر ایرانی مخالف نظام؛ علاقه‌مند به شرکت در مهمانی‌هایی که از سوی مخالفان نظام برگزار می‌شود؛ شرکت در محافل سیاسی مخالف یا ضد نظام ایران.
4	فرهنگ روانی	عدم بازگشت به وطن و پذیرش تابعیت دوگانه	انگیزه و تعهد کمتر نسبت به خدمت به مردم به عنوان وظیفه دینی و ملی؛ سست شدن اعتقادات، باورها و گرایشهای مذهبی؛ آمادگی بیشتر نسبت به پذیرش ادیان و مذاهب غیر الهی و عرفانی؛ ملزم ندانستن خود به انجام احکام دینی؛ عدم پایبندی به نظام اخلاقی خانواده.
5	ارتباطات میان فرهنگی	تغییر هویت فردی	اعتقاد به عدم نیاز به برگزاری مراسم ملی؛ تمایل به پذیرش زبان و فرهنگ غیر ایرانی؛ یهوده پنداشتن بزرگداشت مفاخر و اندیشمندان ایران باستان؛ توجه به مد و آرایش به سبک کشورهای خارجی؛ و...

بر اساس مدل نظری تحقیق، پنج فرضیه اصلی به دست می‌آید که در ادامه در خصوص آنها به بحث و تحلیل خواهیم پرداخت. میان اعزام دانشجویان به کشورهای بیگانه با تغییر نگرشهای مذهبی آنان، نفوذ در لایه‌های نظام، همکاری‌های ضد ایرانی، عدم بازگشت به وطن و تغییر هویت فردی، رابطه وجود دارد.

د) روش تحقیق

روش این تحقیق، توصیفی - تحلیلی، از نوع پیمایش است. روش گردآوری اطلاعات، میدانی و ابزار آن پرسشنامه محقق‌ساخته است. جامعه آماری پژوهش شامل دو گروه یا طبقه از دانشجویان است؛ گروه یا طبقه نخست، شامل کلیه دانشجویان اعزامی به خارج از کشور که به قصد تحصیل به یکی از کشورهای خارجی سفر کرده‌اند و گروه یا طبقه دوم، شامل دانشجویان مشغول به تحصیل در داخل ایران است.

جدول 1: جامعه آماری تحقیق

ردیف	جامعه آماری	تعداد نمونه	مقطع تحصیلی
1	دانشجویان اعزامی به خارج از کشور	160	کارشناسی - کارشناسی ارشد - دکتری
2	دانشجویان داخل کشور	90	کارشناسی - کارشناسی ارشد - دکتری

با توجه به جدول 1، حجم نمونه 250 نفر در نظر گرفته شد. روش نمونه‌گیری بر اساس گروههای یادشده، روش طبقه‌ای نامتناسب سپس تصادفی نظام‌مند است که با استفاده از جدول مورگان به دست آمده است. تعداد دقیق دانشجویان داخلی تقریباً مشخص بود؛ اما احصای دقیق تعداد دانشجویان خارج از کشور به علل مختلف (مانند ثبت نشدن همه آنها، محرمانه تلقی شدن و...) آسان نبود. لذا هم به این سبب و هم

290 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

فراهم‌سازی امکان اجرای پرسشنامه و بالآخره اهمیت موضوع، تعداد دانشجویان خارج از کشور تقریباً دو برابر انتخاب شد؛ زیرا اطلاعات در خصوص آنان بسیار کمتر از دانشجویان داخل و تحقیقات و یافته‌ها درباره‌ی این دانشجویان بسیار اندک است. ضمن اینکه موضوع تحقیق در خصوص دانشجویان خارج از کشور بوده است. به همین سبب، تعداد دانشجویان نمونه خارج، بیشتر از دانشجویان داخل است.

ه) تعریف عملیاتی مفاهیم

نفوذ:¹ منظور از نفوذ، تبدیل شدن به بخشی از یک گروه به صورت مخفیانه، به منظور دست یافتن به اطلاعات یا تحت تأثیر قرار دادن شیوه تفکر یا رفتار آن گروه است. بنابراین، نفوذ به آرامی در محل، سیستم یا سازمان نفوذ می‌کند. (دیکشنری آنلاین کمبریج، 2015)

شرکت در محافل سیاسی: شرکت در گروهی سازمان‌یافته که هدف اصلی آن، کسب قدرت سیاسی و مناصب حکومتی برای رهبران و اعضای خود است. در این تحقیق، شرکت در محافل سیاسی با استفاده از نظریه‌ی نوسازی سیاسی و در قالب پنج گویه تنظیم شده است.

عدم بازگشت به وطن و تابعیت دوگانه: تابعیت مضاعف به معنای جمع شدن دو تابعیت یا بیشتر در شخص است (شیخ‌الاسلام، 1389). در این تحقیق، پذیرش تابعیت دوگانه با استفاده از نظریه‌ی دیپلماسی عمومی سنجیده شده است.

تغییر در گرایشهای مذهبی: در اینجا هدف نفوذگران بیشتر این است که هویت دینی مذاهب اسلامی را نه در کنار دیگر مذاهب اسلامی، بلکه در نقطه‌ی مقابل آن جلوه دهند و هویت‌های اسلامی را به صورت دشمن یکدیگر تعریف کنند (انوری، 1386). در این تحقیق، تأثیر فرهنگ بیگانه بر مذهب با استفاده از نظریه‌ی فرهنگ روانی سنجیده شده است.

هویت:² مجموعه ویژگی‌ها یا قابلیت‌های متمایزکننده‌ی یک شیء، شخص، گروه، جامعه یا هر پدیده‌ی دیگر است. در این تحقیق، گویه‌های تغییر هویت با استفاده از نظریه‌ی ارتباطات میان فرهنگی، جنکینز، هابرماس و گیدنز سنجیده شده است.

روایی پرسشنامه از طریق روایی منطقی و پایایی آن به وسیله‌ی ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد. روایی متغیرها به ترتیب عبارت است از: نفوذ در لایه‌های جمهوری اسلامی: 0/877، شرکت در محافل

---

1. Infiltrate
2. Identity

291 ♦ رضا عبدالرحمانی و همکاران

سیاسی: 0/78، تغییر هویت: 0/89، عدم بازگشت به وطن: 83، تغییر در گرایشهای مذهبی: 0/81 و کل برابر است با 0/811.

داده‌های جدول 2 نشان می‌دهد که میانگین و انحراف استاندارد مؤلفه‌های تأثیر فرهنگ بیگانه، از دیدگاه دانشجویان اعزامی به خارج از کشور، بیشتر از دانشجویان داخل کشور است.

جدول 2 میانگین و انحراف استاندارد مؤلفه‌های تحقیق

متغیرها	گروه	میانگین	مینیمم	ماکزیم	نما	واریانس	انحراف استاندارد
نفوذ در لایه‌های جمهوری اسلامی	خارج	3,29	1	5	0/526	3,33	0/861
	داخل	2,92	1	5	0/263	3	0/928
شرکت در محافل ضد ایرانی	خارج	3,47	2	5	556	4	1,022
	داخل	3,07	1	5	276	3	0/835
عدم بازگشت به وطن و تابعیت دوگانه	خارج	22,3	1	5	516	3,33	3,33
	داخل	3,02	2	5	271	2,85	2,85
نگرشهای مذهبی	خارج	3,85	2	5	616	4	0/808
	داخل	2,95	2	5	216	2,80	0/797
هویت فردی	خارج	3,83	2	5	613	4	0/686
	داخل	3,42	2	5	307	3,33	0/692

1. پیش‌فرضهای تحلیل کوواریانس گروه آزمایش و کنترل

پیش‌فرض اول: توزیع نرمال متغیر وابسته (آزمون کولموگروف - اسمیرنوف¹ و شاپیرو ویلک²).

جدول 3: آزمون کولموگروف - اسمیرنوف و شاپیرو ویلک: نرمال بودن متغیرهای تحقیق

متغیر	گروه	آزمون کولموگروف ویلک			آزمون کولموگروف - اسمیرنوف		
		آماره آزمون	Df	Sig	آماره آزمون	Df	sig
تأثیر فرهنگ بیگانه	خارج	0/147	30	0/029	0/960	30	0/174
	داخل	0/103	30	0/200	0/976	30	0/533

با توجه به داده‌های جدول 3، نتایج هر دو آزمون $p > 0/05$ است. بنابراین، فرض صفر رد نمی‌شود و توزیع داده‌ها نرمال است.

پیش‌فرض دوم: همگنی واریانسها؛ برای تحلیل کوواریانس، باید واریانس‌های گروه آزمایش و کنترل یکسان باشد. برای این کار از آزمون لوین³ استفاده می‌شود. اطلاعات مورد نیاز برای بررسی این فرضیه در صورت انتخاب گزینه لازم در هنگام اجرای تحلیل کوواریانس به دست خواهد آمد.

1. Kolmogorov-Smirnov
2. Shapiro-Wilk
3. Levine

292 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

جدول 4: آزمون لوین برای بررسی یکسانی واریانس

متغیر	Df1	Df2	F	Sig
تأثیر فرهنگ بیگانه	24	15	2/264	0/052

آزمون لوین برای بررسی فرض یکسانی واریانس‌ها انجام می‌پذیرد. همان‌طور که نتایج جدول نشان می‌دهد، سطح معناداری همه اف‌های محاسبه شده بیشتر از $P > 0/05$ است، لذا تفاوت واریانس‌ها از نظر آماری معنادار نیست و فرض تساوی واریانس‌ها برقرار است.

پیش فرض سوم: همگنی شیب رگرسیون همپراش و وابسته؛ برای انجام تحلیل کوواریانس باید شیب خط رگرسیون بین همپراش و وابسته در سطوح مختلف متغیر مستقل (گروه دانشجویان داخل و خارج از کشور) یکسان باشد. در واقع؛ در اینجا از این طریق بررسی می‌شود که متغیرهای همپراش با متغیرهای مستقل رابطه نداشته باشند.

جدول 5: همگنی شیب خط رگرسیون برای متغیرهای گروه

گروه	انحراف معیار	Df	میانگین گروه	اف	Sig
خارج از کشور	0/446	15	0/034	1/717	0/493
داخل کشور	1/450	15	0/112	2/330	0/340

جدول 5 نشان می‌دهد که مقدار اف به دست آمده در گروه آزمایش، $1/717$ و در گروه کنترل، $2/330$ است. با توجه به اینکه مقدار به دست آمده بزرگ‌تر از $0/05$ است، پس $p > 0/05$ معنادار نیست و می‌توان نتیجه گرفت که فرض صفر رد نشده و پیش فرض همگنی شیب رگرسیون رعایت شده است.

فرضیه اصلی: فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی تأثیر گذار بوده است. شاخصهای توصیفی آزمودنی‌ها در دو گروه دانشجویان داخل و خارج از کشور، در متغیر تأثیر فرهنگ بیگانه در جدول 6 ارائه شده است. به منظور بررسی تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی، از آزمون تحلیل کوواریانس تک‌متغیری مانکوا استفاده شد.

جدول 6: نتایج تحلیل کوواریانس برای بررسی تأثیر فرهنگ بیگانه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	اف	سطح معناداری	ضریب اتا	توان آماری
تأثیر فرهنگ بیگانه	0/415	21	0/32	5/926	0/001	0/618	0/73
پیش‌آزمون	0/703	21	0/054	3/589	0/001	0/562	.73

همان‌طور که در جدول 6 مشاهده می‌شود، نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری نشان می‌دهد که بین گروه‌های دانشجویان داخل و خارج از کشور، تفاوت معناداری وجود دارد ($F=5/926$ و $P=0/001$) و بیانگر این است که فرهنگ بیگانه بر دانشجویان تأثیر گذار بوده است.

فرضیه فرعی اول: فرهنگ بیگانه بر دیدگاه‌های مذهبی دانشجویان اعزامی به خارج از کشور تأثیر گذار بوده است.

جدول 7: تأثیر فرهنگ بیگانه بر دیدگاه‌های مذهبی دانشجویان اعزامی به خارج از کشور بر اساس آزمون تی

متغیر	گروه	میانگین	انحراف استاندارد	تی	Df	سطح معناداری	همبستگی	سطح معناداری
دیدگاه مذهبی	خارج از کشور	3,85	0/808	1,781	89	000	-0/514	000
	داخل کشور	2,95	0/797					

فرضیه مرتبط با جدول 7، این است که آیا فرهنگ بیگانه بر دیدگاه‌های مذهبی دانشجویان اعزامی به خارج از کشور تأثیر گذار بوده است؛ در مقابل این فرض که این میزان تأثیر گذار نیست. برای بررسی میزان این تأثیر، آزمون تی در سطح معناداری $\alpha=0/05$ آزموده شد که در آن آماره آزمون تی در گروه دانشجویان خارج از کشور، 1,781 و سطح معناداری آن 0/005 به دست آمد که نشان می‌دهد با توجه به ضریب ($r=0/514$)، رابطه معناداری با فرهنگ بیگانه دارند؛ یعنی با افزایش تأثیر گذاری فرهنگ بیگانه، دیدگاه مذهبی در گروه دانشجویان خارج از کشور، کاهش می‌یابد.

فرضیه فرعی دوم: از اثرات فرهنگ بیگانه، نفوذ در لایه‌های نظام جمهوری اسلامی توسط دانشجویان اعزامی به خارج از کشور است.

جدول 8: تأثیر فرهنگ بیگانه، نفوذ در لایه‌های نظام جمهوری اسلامی: آزمون تی

متغیر	گروه	میانگین	انحراف استاندارد	تی	Df	سطح معناداری	همبستگی	سطح معناداری
نفوذ در لایه‌های نظام جمهوری اسلامی	خارج	4,03	0/743	1,781	89	0/039	0/218	0/078
	داخل	4,07	0/961					

فرضیه مرتبط با جدول 8 این است که آیا فرهنگ بیگانه بر نفوذ در لایه‌های نظام جمهوری اسلامی تأثیر گذار است؛ در مقابل این فرض که این میزان تأثیر گذار نیست. برای بررسی میزان این تأثیر، آزمون تی در سطح معناداری $\alpha=0/05$ آزموده شد که در آن آماره آزمون تی در گروه دانشجویان خارج از کشور، 1,781 و سطح معناداری آن 0/005 به دست آمد؛ که نشان می‌دهد فرهنگ بیگانه در گروه دانشجویان خارج از کشور، بیشتر تأثیر گذار بوده است. همچنین بررسی میزان همبستگی بین متغیر فرهنگ بیگانه در گروه دانشجویان خارج کشور ($r=0/218$) نشان می‌دهد با افزایش تأثیر گذاری فرهنگ بیگانه، نفوذ در لایه‌های جمهوری اسلامی ایران در گروه دانشجویان خارج از کشور افزایش می‌یابد.

294 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

فرضیه فرعی سوم: فرهنگ بیگانه بر میزان حضور و فعالیت دانشجویان اعزامی به خارج از کشور در محافل ضد ایرانی تأثیر گذار بوده است.

جدول 9: حضور و فعالیت دانشجویان اعزامی در محافل ضد ایرانی بر اساس آزمون تی

متغیر	گروه	میانگین	انحراف استاندارد	تی	Df	سطح معناداری	همبستگی	سطح معناداری
شرکت در محافل سیاسی	خارج	3,47	1,044	0/516	89	0/612	0/664	000
	داخل	3,07	0,697					

فرضیه مرتبط با جدول 9 این است که آیا فرهنگ بیگانه بر حضور و فعالیت دانشجویان اعزامی به خارج از کشور در محافل ضد ایرانی با فرهنگ بیگانه، تأثیر گذار است؛ در مقابل این فرض که این میزان تأثیر گذار نیست. برای بررسی میزان این تأثیر، آزمون تی در سطح معناداری $\alpha=0/05$ آزموده شد که در آن آماره آزمون تی در گروه دانشجویان خارج از کشور، 0/516 و سطح معناداری آن 0/005 به دست آمد. همچنین بررسی میزان همبستگی بین دو متغیر ($r=664$) نشان می‌دهد که سطح معناداری به دست آمده از آزمون همبستگی از 0/05 کمتر است؛ پس میزان همبستگی بین دو متغیر معنادار است.

فرضیه فرعی چهارم: فرهنگ بیگانه بر عدم بازگشت به وطن و پذیرش تابعیت دوگانه یا مضاعف دانشجویان تأثیر گذار بوده است.

جدول 10: تأثیر فرهنگ بیگانه بر عدم بازگشت به وطن و پذیرش تابعیت دوگانه بر اساس آزمون تی

متغیر	گروه	میانگین	انحراف استاندارد	تی	Df	سطح معناداری	همبستگی	سطح معناداری
پذیرش تابعیت دوگانه	خارج	3,22	0/907	-1,473	89	0/146	0/678	000
	داخل	3,02	0/883					

فرضیه مرتبط با جدول 10 این است که آیا فرهنگ بیگانه بر عدم بازگشت به وطن و پذیرش تابعیت دوگانه یا مضاعف دانشجویان، تأثیر گذار است؛ در مقابل این فرض که این میزان تأثیر گذار نیست. برای بررسی میزان این تأثیر، آزمون تی در سطح معناداری $\alpha=0/05$ آزموده شد که در آن آماره آزمون تی در گروه دانشجویان اعزام شده به خارج از کشور، -1,473 و سطح معناداری آن 0/005 به دست آمد. همچنین بررسی میزان همبستگی بین دو متغیر در گروه دانشجویان اعزام شده به خارج از کشور و داخل کشور ($r=0/678$) نشان می‌دهد که سطح معناداری به دست آمده از آزمون همبستگی، از 0/05 کمتر است؛ پس میزان همبستگی بین دو متغیر معنادار است.

فرضیه فرعی پنجم: فرهنگ بیگانه بر تغییر هویت فردی دانشجویان اعزامی به خارج از کشور تأثیر گذار بوده است.

جدول 11: تأثیر فرهنگ بیگانه بر تغییر هویت فردی دانشجویان اعزامی به خارج از کشور بر اساس آزمون تی

متغیر	گروه	میانگین	انحراف استاندارد	تی	Df	سطح معناداری	همبستگی	سطح معناداری
تغییر هویت فردی	خارج	3,42	0/692	-3,262	89	0/002	0/421	000
	داخل	3,84	0,686					

فرضیه مرتب با جدول 11 این است که آیا فرهنگ بیگانه بر تغییر هویت فردی دانشجویان اعزامی به خارج از کشور، تأثیر گذار است؛ در مقابل این فرض که این میزان تأثیر گذار نیست. برای بررسی میزان این تأثیر، آزمون تی در سطح معناداری $\alpha=0/05$ آزموده شد که در آن آماره آزمون تی در گروه دانشجویان اعزامی به خارج از کشور، $-3,262$ و سطح معناداری آن $0/005$ به دست آمد. علاوه بر آن، بررسی میزان همبستگی بین دو متغیر در گروه دانشجویان اعزامی به خارج از کشور و داخل کشور نشان می‌دهد که سطح معناداری به دست آمده از آزمون همبستگی از $0/05$ کمتر است؛ پس میزان همبستگی بین دو متغیر معنادار است.

2. آزمون تحلیل رگرسیون

برای تحلیل تأثیر فرهنگ بیگانه، به عنوان متغیر پیش‌بین (مستقل) بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور، به عنوان متغیر وابسته، از تحلیل رگرسیون خطی به روش گام‌به‌گام استفاده شده است. ابتدا تحلیل رگرسیون آورده می‌شود. (جدول 12)

جدول 12: شاخصها و آماره‌های تحلیل رگرسیون

ضرب همبستگی چندگانه	ضرب تعیین	ضرب تعیین واقعی	خطای استاندارد
0/625	0/391	0/051	8/378

چنانکه در جدول 12 ملاحظه می‌شود، ضرب همبستگی چندگانه: $0/625$ ، ضرب تعیین: $0/391$ و ضرب تعیین واقعی: $0/051$ است. مقدار ضرب تعیین واقعی نشان می‌دهد که 51 درصد از واریانس و تغییرات بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور توسط متغیرهای موجود در معادله تبیین می‌شود.

جدول 13: ضرایب رگرسیون برای تبیین تأثیرپذیری فرهنگ بیگانه

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		تی	سطح معناداری
	بی	خطای معیار		
دیدگاه مذهبی	0,206	0/219	11,035	000
نفوذ در لایه‌های جمهوری اسلامی	0/075	0/077	11,88	000
شرکت در محافل ضد ایرانی	0/144	0/074	11,29	000

296 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

000	11/309	0,402	0/047	0,270	پذیرش تابعیت دوگانه
000	12/388	0/369	0/043	0/284	تغییر هویت فردی

همان‌طور که جدول 13 نشان می‌دهد، همبستگی بین فرهنگ بیگانه بر مؤلفه پذیرش تابعیت بیگانه با بتای 0/402 است. به عبارت دیگر؛ با افزایش نفوذ فرهنگ بیگانه بر دانشجویان، پذیرش تابعیت دوگانه در بین آنان افزایش پیدا می‌کند. با افزایش یک واحد تغییر انحراف استاندارد در متغیر فرهنگ بیگانه، پذیرش تابعیت دوگانه به میزان 27 درصد انحراف استاندارد تغییر افزایش پیدا می‌کند. میزان بتای متغیر فرهنگ بیگانه در پیش‌بینی متغیر شرکت در محافل ضد ایرانی 0/369 است. به عبارتی؛ با افزایش فرهنگ بیگانه، شرکت در محافل ضد ایرانی افزایش پیدا می‌کند. همبستگی بین فرهنگ بیگانه و تغییر هویت فردی، برابر 0/369 است. به عبارت دقیق‌تر؛ 36 درصد از تغییرات متغیر وابسته فرهنگ بیگانه توسط متغیر مستقل پوشش داده می‌شود و متغیر فرهنگ بیگانه می‌تواند به خوبی تغییر هویت فردی دانشجویان را پیش‌بینی کند. میزان بتای متغیر فرهنگ بیگانه در پیش‌بینی متغیر تغییر در دیدگاه مذهبی دانشجویان، 0/354 است. به عبارت دیگر؛ با افزایش فرهنگ بیگانه، تغییر در دیدگاه‌های مذهبی دانشجویان افزایش پیدا می‌کند. میزان بتای متغیر فرهنگ بیگانه در پیش‌بینی متغیر نفوذ در لایه‌های جمهوری اسلامی ایران توسط دانشجویان، 0/331 است. به عبارتی؛ با افزایش فرهنگ بیگانه، نفوذ در لایه‌های جمهوری اسلامی ایران دانشجویان، افزایش پیدا می‌کند.

3. نتیجه‌گیری بر اساس سؤالات پژوهش

پاسخ به فرضیه اصلی پژوهش: فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی تأثیرگذار بوده است. نتایج پژوهش نشان داد که فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور تأثیرگذار بوده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که بسیاری از جوانان از یک سو شیفته فرهنگ و مصالح ملی کشور خود می‌باشند و از سوی دیگر، تشخیص درستی از جوانب گوناگون مسئله جهان غرب ندارند.

یافته‌های پژوهش (بر اساس فرضیه فرعی نخست) نشان داد که از نظر دانشجویان، فرهنگ بیگانه موجب می‌شود دانشجویان انگیزه و تعهد کمتری نسبت به خدمت به مردم به عنوان وظیفه دینی و ملی داشته باشند؛ اعتقادات، باورها و گرایشهای مذهبی آنها به سستی می‌گراید؛ آمادگی بیشتری نسبت به پذیرش ادیان و مذاهب غیر الهی و عرفانی دارند. نتایج این قسمت از پژوهش با پژوهشهای حاجیانی (1387) و ربانی و همکاران (1387) و مرشدی زاده و احمدلو (1396) و پاینده و جعفرزاده پور (1389) همخوانی دارند.

297 ♦ رضا عبدالرحمانی و همکاران

پژوهشگران در پایان پژوهش خود نتیجه گرفتند که هویت ملی و هویت قومی، هویت اسلامی را تقویت می‌کنند؛ ولی هویت جهانی برای هویت اسلامی و هویت قومی، هویت رقیبی به شمار می‌آید و رابطه منفی معناداری بین این دو برقرار است. به عبارتی؛ هویت جهانی و فرهنگ بیگانه موجب کم‌رنگ شدن هویت اسلامی می‌شود.

یافته‌های پژوهش (بر اساس فرضیه فرعی دوم) نشان داد که از نظر نمونه‌های پژوهش، فرهنگ بیگانه موجب می‌شود دانشجویان اعزامی به خارج از کشور، آمادگی بیشتری برای خیانت، جاسوسی و خدمت به بیگانه پیدا کنند و در جهت بهره‌وری بیشتر کشورهای مقصد خدمت کنند. از دید آنان، به مقامات و اشخاصی که از طریق مصادر اجرایی به بهبود چهره آمریکا در ایران تلاش می‌کنند، باید احترام گذاشت.

یافته‌های پژوهش (بر اساس فرضیه فرعی سوم) نشان داد که از نظر دانشجویان، فرهنگ بیگانه موجب می‌شود دانشجویان اعزامی به خارج از کشور، دچار نوعی بیگانگی فرهنگی شده، تمایل یابند با افراد غیر ایرانی مخالف نظام در رابطه باشند؛ به شرکت در مهمانی‌هایی که از سوی مخالفان نظام برگزار می‌شود، علاقه‌مند شوند و در محافل سیاسی ضد نظام ایران در کشور محل تحصیل شرکت کنند.

نتایج این پژوهش (بر اساس فرضیه فرعی چهارم) نشان داد که دانشجویان به دلیل ثبات وضعیت سیاسی، اجتماعی و علمی و همچنین وجود قوانین و مقررات اقامت خارجی‌ان در کشور محل تحصیل، تابعیت کشورهای با فرهنگ بیگانه را می‌پذیرند. همچنین دلایل عدم بازگشت به کشور خود و پذیرش تابعیت کشورهای بیگانه را عدم نظارت و سرپرستی بر شرایط تحصیل و امور کلی معیشتی و خانوادگی دانشجو در داخل کشور و عدم وجود تسهیلات و دسترسی سریع به مسکن، اتومبیل و... بیان کردند. نتایج این قسمت از پژوهش، با بخشی از پژوهش تانزل و گانگور (2003) هماهنگ و همسو است. بر اساس نتایج آنان، دانشجویان به دلایل بی‌ثباتی سیاسی، دستمزد پایین و نبود فرصتهای اشتغال، به کشور خود بازمی‌گردند. همچنین با نتایج پژوهش نوری حکمت و همکاران (2009) هماهنگ است. جامعه این پژوهش، مهم‌ترین عامل مهاجرت و پذیرش تابعیت را اقتصادی و بعد از آن به ترتیب: عوامل اداری و آموزشی، عوامل حرفه‌ای، جهانی‌شدن و عوامل اجتماعی و فرهنگی دانسته‌اند.

یافته‌های این پژوهش (بر اساس فرضیه فرعی پنجم) نشان داد که از نظر دانشجویان شرکت‌کننده در پژوهش، فرهنگ بیگانه موجب تغییر دیدگاه و هویت دانشجویان می‌شود؛ از جمله تغییر در این بینش که نیازی به برگزاری مراسم ملی چون روز 22 بهمن و... در کشور نیست. دانشجویان تمایل زیادی به پذیرش

298 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

زبان و فرهنگ غیر ایرانی از خود نشان می‌دهند؛ بزرگداشت مفاخر و اندیشمندان ایران باستان را امری بیهوده می‌دانند؛ توجه زیادی به مد و آرایش به سبک کشورهای خارجی دارند و به مقابله با بسیاری از آداب و رسوم سنتی می‌پردازند.

و) نتیجه‌گیری نهایی

تحقیق حاضر با تأکید بر تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور انجام شده است. امروزه با توجه به رشد فکری و آگاهی عمومی ملت‌های جهان، نفوذ و سلطه و به دست آوردن مستعمرات از راه لشکرکشی‌های نظامی به آسانی امکان‌پذیر نیست و در صورت اجرا، هزینه‌های زیادی را بر مهاجمان تحمیل می‌کند. به همین سبب، بیش از یک قرن است که استعمارگران روش نفوذ در کشورها را تغییر داده‌اند و از طریق سیاست‌های فرهنگی (با عناوین تبلیغ مذهبی، رواج فن‌آوری، انجمن‌های خیریه، ترویج بهداشت، مهاجرت مغزها و تأثیر بر دانشجویان اعزامی به آن کشورها و...) تلاش می‌کنند به اهداف خود برسند. ایران از جمله کشورهایی است که از دوره قاجار اقدام به اعزام دانشجو به خارج از کشور کرده است. اعزام این دانشجوها به اشکال مختلف پیامدهای امنیتی برای کشورمان داشته است. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که که میانگین و انحراف استاندارد مؤلفه‌های تأثیر فرهنگ بیگانه، از دیدگاه دانشجویان اعزامی به خارج از کشور بیشتر از دانشجویان داخل کشور است؛ به این معنا که دانشجویان خارج از کشور آمادگی بیشتری برای نفوذ فرهنگ بیگانه و نیز همکاری با آنان و پذیرش تابعیت بیگانه دارند. علاوه بر این، نتایج نشان داد که دیدگاه‌های مذهبی دانشجویان اعزامی تا اندازه‌ای (با بتای 0/354) در مقابل فرهنگ بیگانه متأثر می‌شود؛ به این معنا که اعتقادات مذهبی دانشجویان اعزامی به سبب حضور در کشورهای بیگانه دچار اختلال شده است. برخی منتقدان اعزام دانشجویان به خارج از کشور از همان ابتدا تا کنون، بر این باورند که دانشجویان فرنگ‌رفته علاوه بر علم و فناوری که آموختند، فرهنگ و آداب غربی را که سختی با جامعه ایران نداشت نیز همراه خود به ایران آوردند که اثرات سوئی را در جامعه ایران داشته است. (حاضری، 1372)

نتایج این قسمت از پژوهش، با پژوهش‌های ایمان و روحانی (1392) و حبیبی و همکاران (1389) همخوانی دارد که نتیجه گرفته بودند هویت ملی و قومی، هویت اسلامی را تقویت می‌کنند؛ ولی هویت جهانی و

جهان‌وطنی، برای هویت اسلامی و هویت قومی، هویت رقیب به شمار می‌آید و رابطه منفی معناداری بین آنها برقرار است. به عبارتی؛ هویت جهانی و فرهنگ بیگانه موجب کم‌رنگ شدن هویت اسلامی می‌شود.

یافته‌ها نشان داد فرهنگ بیگانه در گروه دانشجویان اعزامی به خارج از کشور (به سبب عدم بازگشت به وطن و پذیرش تابعیت دوگانه یا مضاعف) تأثیرگذار بوده است. براساس نتایج این پژوهش، دانشجویان به دلیل ثبات وضعیت سیاسی، اجتماعی و علمی و نیز وجود قوانین و مقررات اقامت خارجی‌ان در کشور محل تحصیل، تابعیت کشورهای با فرهنگ بیگانه را می‌پذیرند. دانشجویان همچنین دلایل عدم بازگشت به میهن خود و پذیرش تابعیت کشورهای بیگانه را عدم نظارت و سرپرستی بر شرایط تحصیل و امور کلی معیشتی و خانوادگی دانشجویان در داخل کشور و عدم تسهیلات و دسترسی سریع به شغل، مسکن، اتومبیل و ... در کشور بیان کردند. نتایج این قسمت از پژوهش با بخشی از پژوهش تانزل و گانگور (2003) هماهنگ و همسو است. بر اساس نتایج آنان، دانشجویان به دلایل بی‌ثباتی سیاسی، دستمزد پایین و نبود فرصت‌های اشتغال به کشور خود باز نمی‌گردند. همچنین با نتایج پژوهش نوری حکمت و همکاران (2009) هماهنگ است. جامعه این پژوهش، مهم‌ترین عوامل مهاجرت و پذیرش تابعیت را عامل اقتصادی و بعد از آن به ترتیب: عوامل اداری و آموزشی، عوامل حرفه‌ای، جهانی شدن و عوامل اجتماعی و فرهنگی دانسته‌اند.

گرچه بسیاری از تحقیقات نشان از گرایش دانشجویان اعزامی به کشور مقصد دارند، اما اطلاعات و یافته‌های موثقی درباره همکاری و فعالیتهای ضد ایرانی دانشجویان در دست نیست. در واقع؛ دانشجویان با وجود مشکلات فراوان در این کشورها، تمایل چندانی به انجام امور ضد وطنی یا جاسوسی نداشته‌اند.

پیشنهادها

- با توجه به این یافته تحقیق که داشتن تابعیت دوگانه برای دانشجویان اعزامی از اهمیت بسیاری بالایی برخوردار است؛ از این رو، مسئولان و دست‌اندرکاران باید در خصوص هویت ملی تمهیدات خاصی بیندیشند. برای مثال، عوامل تأثیرگذار بر جذابیت تابعیت دوگانه در نزد دانشجویان را کاهش دهند.
- از آنجا که یکی از سرمایه‌های هر کشور، دانشجویان آن است و وجود دانشجویان با فرهنگ و هویت خودی از شرایط لازم برای پیشرفت هر کشور است؛ لذا به مسئولان پیشنهاد می‌شود در اداره و مدیریت این سرمایه‌ها و انتقال فرهنگ آنان به دیگران کوشا باشند؛ به این صورت که آن دسته از عوامل اثرگذار بر گرایش به فرهنگ غرب را شناسایی کرده، آنها را کاهش دهند.

300 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

- یافته دیگر پژوهش آن بود که دانشجویان اعزامی به خارج از کشور آمادگی بیشتری برای خیانت، جاسوسی و خدمت به بیگانه پیدا می‌کنند؛ شاید یافتن عوامل اثرگذار بر این گرایش (مانند عدم توجه، وضعیت نامعلوم تحصیلی و آتیه، بی‌اعتمادی، ...) و تعدیل آنها بتواند از چنین گرایشهایی بکاهد. پلیس اطلاعات می‌تواند با ایجاد ارتباطات اثربخش و گفتگوهای خودمانی با دانشجویانی که قصد سفر با هدف تحصیل را دارند، به آنان آگاهی بیشتری از حوادث پیش رو و وضع دانشجویان قبلی بدهد.

منابع

- آل کجیاف، اصغر (1391). *الکوی جنگ روانی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران*. تهران: دانشگاه امام صادق(ع) و سازمان فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- ابی‌صعب، رولاجردی (1396). *تفسیر مذهب در ایران*. ترجمه گروه تاریخ و تمدن. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رضا عبدالرحمانی و همکاران ♦ 301

- انوری، داریوش (1386). *تعریفها و مفهوم فرهنگ*. تهران، آگه.
- پاینده، محبوبه و جعفرزاده پور، فروزنده (1389)، *بررسی رابطه میزان هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان دهدشت، پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*، شماره 5، صص: 101-122.
- جعفری موآتار، اف. (1388). *مهاجرت نخبگان*. تهران: انتشارات تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- جوادزاده، پدرام (1394). «*علل اجتماعی مهاجرت نخبگان ایرانی به دانشگاههای آمریکا*». مدیریت فرهنگی. ش 9(28): 95-111.
- حاجبانی، ابراهیم (1387)، *نسبت هویت ملی با هویت قومی در میان اقوام ایرانی، جامعه‌شناسی ایران*، شماره 3 و 4، صص: 143-164.
- حاضری، علی محمد (1372). *روند اعزام دانشجویان در ایران*. تهران: سمت.
- حبیب‌زاده، عباس؛ غری قربانی، عاطفه موسوی افضل و زهرا مرادی نجف‌آبادی (1394). «*تأثیر تحصیلات دانشگاهی در دوره کارشناسی بر هویت ملی دانشجویان دختر دانشگاه قم*». *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، سال پازدهم، ش 5(2): 221-241.
- حکیم‌زاده، رضوان؛ ابراهیم طلایی و ماندانا جوانک (1392). «*تأثیر عوامل آموزشی، اجتماعی و فرهنگی بر تمایل به مهاجرت از کشور در دانشجویان دانشگاه تهران*». *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ش 69: 81-102.
- دیکشنری آنلاین کمبریج (2015): <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
- ذاکر صالحی، غلامرضا (1384). «*مهاجرت نخبگان*». *فرهنگ اندیشه*، ش 10.
- ذاکر صالحی، غ.ر. (1389). «*فرا تحلیل مطالعات در مورد جذب نخبگان و جلوگیری از مهاجرت آنها*». *مجله جامعه‌شناسی ایران*، 8(1): 113-135.
- ذکایی، محمدسعید و محمدجواد اسماعیلی (1390). *جوانان و بیگانگی تحصیلی و دانشگاهی*. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم و تحقیقات فناوری.
- راهشخور، مریم و همکاران (1391). *بررسی نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی بر مهاجرت دانشجویان ایرانی به خارج از کشور (نمونه موردی: دانشگاه علوم پزشکی پته، شهر پیچ کشور مجارستان)*. *پژوهش اجتماعی*. دوره 5، شماره 16، صص 73-92.
- ربانی، علی و دیگران (1387)، *بررسی رابطه هویت ملی و قومی با تأکید بر احساس محرومیت و جامعه‌پذیری قومی: مطالعه موردی دانشجویان آذری، کرد و عرب، مسائل اجتماعی ایران*، شماره 63، صص: 33-69.
- رنجبر، صادقعلی؛ محمد حاجی‌زاد و محمد صالحی (1393). «*بررسی عوامل گرایش دانشجویان دانشگاههای آزاد اسلامی استان مازندران نسبت به فرهنگ بیگانه*». *تحقیقات مدیریت آموزشی*. ش 6(2).

302 ♦ تأثیر فرهنگ بیگانه بر دانشجویان اعزامی به خارج از کشور با نگرش امنیتی

- زارع، سعید و سیده حکیمه هاشمی (1394). «بررسی رابطه انواع دینداری دانشجویان و گرایش آنان به مهاجرت خارج از کشور (دانشجویان کلیه مقاطع دانشگاه علامه طباطبائی)». جامعه پژوهی فرهنگی. دوره ششم، ش 3: صص 47-70.
- سعیدیان، حسین (1380). فرهنگ‌گرایی؛ جهانی شدن و حقوق بشر. تهران: وزارت امور خارجه.
- شیخ‌الاسلام، سیدرضا (1389). دیپلماسی فرهنگی. تهران: ققنوس.
- عباسی، خیام و محمدتقی ایمان (1386). «تبیین جامعه‌شناختی گرایش نوجوانان به فرهنگ غربی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان ناحیه یک شیراز)». *جوانان و مناسبات نسلی*، ش 140-113.
- مرادی، مریم و حسین افلاکی فرد (1393). «تهاجم فرهنگی یا تبادل فرهنگی و عوامل گرایش نوجوانان و جوانان به فرهنگ بیگانه». *نخستین همایش ملی علوم تربیتی و روان‌شناسی*. مرودشت: شرکت اندیشه‌سازان مبتکر جوان. <http://www.civilica.com>
- مرشدی زاد علی، احمدلو کاووس (1396) مولفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه آیت اله خامنه ای. *مطالعات ملی*. شماره: 1396، دوره 18، شماره 2 (70)؛ صفحه 63 تا صفحه 76.
- مطالعات راهبردی تربیت اسلامی (1395). «هویت ایرانی در آستانه سده بیست و یکم». *اطلاعات سیاسی اقتصادی*، ش 129.
- معتمدنژاد، محمد (1383). ما و جهانی شدن. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مهدی‌زاده، داود (1381). «جهانی شدن، ابعاد و رویکردها». *مطالعات ملی*، ش 11.
- نوری حکمت، س. نوری حکمت، س. آقای. ملکی، ه.ر. برداران عطار مقدم و آر. دهناپه (1389) "عوامل موثر در مهاجرت نخبگان از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی ایران". *مجله مطالعه و توسعه مرکز آموزش پزشکی*، 2: 181-184. (به فارسی)
- Abbasi, Khayyam and imani, mohammad taghi. (2007). "REASONS OF YOUTHS' TENDENCY TOWARDS WESTERN CULTURE". *Y YOUTHS, CULTURE AND SOCIETY RESEARCH SPRING- SUMMER 2007, Volume - , Number 1; Page(s) 113 To 140*.
- Abisaab, Rula Jurdi (2018). "Converting Persia ". *Tehran: Islamic culture research school* (In Persian)
- Alle kajbaf, asghar (2012). "West psychological warfare against Islamic Republic of Iran ". *Tehran: imam Sadegh University* (In Persian)
- Ashoori, daryoosh (2007). "Culture and definitions ". *Tehran: aghah* (In Persian)
- Aysit Tansel and Nil Demet Gungor (2003) **Brain Drain from Turkey: Survey Evidence of Student Non-Return.** https://www.researchgate.net/publication/46453288_Brain_Drain_from_Turkey_Survey_Evidence_of_Student_Non-Return. 10.2139/ssrn.441160

- Carol Colbeck (2005 , 2006) **Individual and organizational influences on faculty members' engagement in public scholarship.** New Directions for Teaching and Learning 2006(105):17 – 26.DOI: 10.1002/tl.221 .
- Further reading Boeri, T., H. Brücker, F. Docquier, and H. Rapoport (eds). **Brain Drain and Brain Gain: The Global Competition to Attract High-Skilled Migrants.** Oxford, UK: Oxford University Press, 2012.
- Habibzadeh, Abbas , Soghraa Ghorbani , Aatefeh Moosavi Afzal , Zahra Moradi Najaf Abad(2015) **“The Effect of Academic Education (B.A.) on National Identity of Female Students at Qom University”** Iranian Journal of Culture in The Islamic University, Volume:5 Issue: 2;P: 221-241
- hajiani , ebrahim (2008). **“RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL AND ETHNIC IDENTITIES AMONG IRANIAN ETHNIC GROUPS ”.** *IRANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY (ISA) FALL 2008-WINTER2009 , Volume 9 , Number 3-4; Page(s) 143 To 164.* (In Persian)
- Hakimzadeh R, Talaei E, Javanak M(2013).” **The impact of educational, social and cultural factors on tendency to immigration among Students in Tehran University”** IRPHE. 19 (3) :81-102
URL: <http://journal.irphe.ac.ir/article-1-2050-fa.html>
- Hazeri , alimohammad (1993). **“An investigation into the status of sending Iranian university students to overseas. ”.** *Tehran: samt.*(In Persian)
- <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
- Jafari moattar, fereidoon (2009). **“Brain drain “.** *Tehran: human resources development and research pub.*(In Persian)
- Javadzade, pedram (2015). **“THE SOCIAL CAUSES OF MIGRATION IRANIAN ELITE TO USA’S UNIVERSITIES”.** ". *Journal of cultural management* N: 9(28), 95-111. (In Persian)
- Mahdizadeh , davood. (2002). **“aspects and approaches of globalization “.** *National studies ;* N: 11.
- Moradi , maryam and aflaki fard, hossein. (2014). **“cultural invasion or cultural exchange and REASONS OF YOUTHS' TENDENCY TOWARDS WESTERN CULTURE”;**<http://www.civilica.com> .
- Motamed nezhad, mohammad. (2004). **“we and globalization “.** *Tehran: cultural studies and human sciences research school*
- Murakami, Y. (2010). **“Japans Brain Drain an analysis of Japanese Researches Living in the United States”.** *The Japanese Economy*, 37(2): 23-57.
- Noori Hekmat ,and others (2010) .” **effective factors on tendency to immigration among Students from viewpoint of iran medical sciences University”** medical training center magazine ; N: 2:181-184
- Zaker hosseini, gholam reza (2010). **“A META-ANALYSIS OF THE STUDIES DONE IN RELATION TO THE ABSORPTION OF THE ELITES AND THE PREVENTION THEM FROM EMIGRATION ”.** *IRANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY (ISA) FALL 2008-WINTER2009 , IRANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY (ISA) SPRING 2008 , Volume 8 , Number 1; Page(s) 113 To 135.* (In Persian)

- Özden, Ç., and M. Schiff (eds). International Migration, Remittances and Development. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Payandeh , mahboobeh and jafarzadeh pour, fooroozandeh (2010). **“Relation between national identity and ethnic identity among dehdasht youth ”** . ". *Journal of youth, culture and community Research*N: 5, 101-122. (In Persian)
- Rabbani , ali and others (2008). **“Relation between national identity and ethnic identity with emphasis on deprivation; case study: azari, arab and kord students ”** . ". *Journal of social problems of Iran*: N63, 33-69. (In Persian)
- RAHESHKHO, MARYAM and others (2012). **“INVESTIGATING THE EFFECTIVE SOCIAL AND CULTURAL FACTORS ON IRANIAN STUDENTS IMMIGRATION TO FOREIGN COUNTRIES (CASE STUDY: PETE MEDICAL SCIENCES UNIVERSITY, PECS, HUNGARY SOCIAL RESEARCH FALL 2012 , Volume 5 , Number 16; Page(s) 73 To 92.** (In Persian)
- Salami , hossein. (2001). **“Culturalism; globalization and human right ”**. *Tehran: Ministry of foreign Affairs* (In Persian)
- Sheykh al islam , seyyed reza. (2010). **“Cultural diplomacy ”**. *Tehran: ghoghnoos*
- Zaker hosseini, gholam reza (2005). **“Brain drain “**. *Farhange andishe;N:10.*(In Persian)
- Zare, saeed and seyyedeh hakimeh hashemi (2015). **“Studies of the relationship between forms of students religiosity and their attitudes to abroad migration (Case Study: University of Allameh Tabatabai) ”** . ". *Journal of cultural social researches*: N3, 47-70. (In Persian)
- Zokaei Mohammad Saeed, Esmaili Mohammad Javad. (2012). **“YOUTH AND ACADEMIC AND EDUCATIONAL ALIENATION ”**. *Tehran: cultural and social research school* (In Persian)